

Obránce národního palladia

Fixní idea Jana Vrzalíka

„Nám nemůže dostačit, když nám p. prof. Vrzalík dokáže pravost Rukopisů. (...) My nevíme teď, co si máme o Rukopisech myslet. My musíme počkat, až nám pravost Rukopisů oznámí úředně.“

**Milan
DUCHÁČEK**

la. S čerstvou novinkou v ruce zaklepal český fašista Jan Vrzalík ve čtvrtém poschodí malostranského domu u Pavlanských č. p. 403 na dveře bytu svého někdejšího učitele Josefa Pekaře, aby mu knihu osobně věnoval. S Pekařem se po studiích vídal v Národní kavárně, a tak si mohl dovolit rušit v soukromí. Snad se i tvářil, že jde o jeho vlastní dílo, neboť totožnost autora, architekta, urbanisty a loutkoherce Vladimíra Zákrejse, syna dramatika a známého obhájce Rukopisů Františka Zákrejse, nebyla až do jeho smrti známa. Vrzalík později vzpomínal, že Pekař přijal spis a řekl s přísným výrazem ve tváři: *Nedáte si říci. Varoval jsem Vás několikrát, abyste se nedával na tu cestu. Kam chcete dojít? Žůstáváte v bludu, Rukopisy není možno obhájit. Nedržím se filologických důvodů, ty se nedají brát vážně, ale s historickými důvody nedá se otárat. Myslil jsem, že se věnujete vědecké dráze. Hájíte-li Rukopisy, pak jsem na rozpácích, učinil-li jsem správně, že jsem vás aproboval.*

Můj učitel zlomil nade mnou hůl. Neodpověděl jsem, pozdravil jsem a odešel. A zase jsem si opakoval: „Padni, komu padni!“

Z HOSTÝNA DO PRAHY

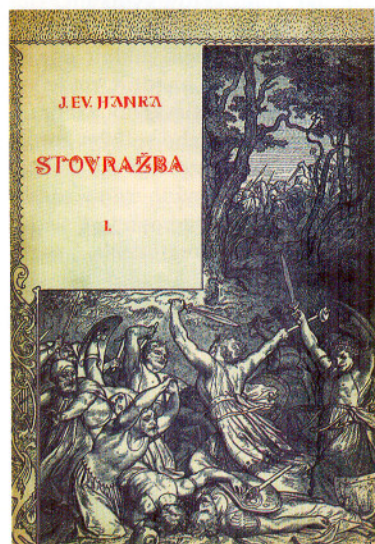
Životní cesty českého fašisty Jana Vrzalíka jsou příběhem člověka, jenž se obětoval představě raného mládí, kterou po dlouhá léta živil, až se mu stala nosnou ideou jeho existence. Z mladického zanícení se ve zralém věku stala téměř fanatická posedlost, pro niž byl Vrzalík ochoten dát všanc nejen svůj morální kredit, ale i hmotné zázemí vlastní rodiny. V začátcích to byl boj mladíka plného ideálů, moravského katolíka, jehož hodnotový konzervatismus se střetával se společenskými změnami první dekády trvání Československé republiky. Léta třicátá pak dovedla staromilského vlastence skrze funkcionářství v řadě českých fašistických hnutí až na výstupek politické scény v době protektorátu.

Zlínský rodák pocházející z dělnické rodiny si na pražská univerzitní

studia přinesl silnou vazbu k rodnému kraji, prodchnutou katolicky zabarveným regionalismem. U zrodu Vrzalíkova romantizujícího vztahu k historii stály legendy vztahující se k poutním místům, zejména pak hostýnská mariánská legenda o porážce tatarského vpádu roku 1241. Vzdržení z kroměřížského arcibiskupského gymnázia tento postoj spíše posílilo než vykořenilo. Na pozdější averzi vůči Masarykovi coby bořiteli aureoly obou falzifikátů měla u dospívajícího katolíka vliv také ne vždy citlivě prováděná sekularizace školství po vzniku Československé republiky, jež byla na církevním gymnáziu obzvlášť citelná. Vrzalíkovo osudové přesvědčení o pravosti Rukopisů královédvorského a zelenohorského (dále RKZ) se pak pravděpodobně zrodilo na kroměřížských debatních večerech, jež organizovala Blažena Stržínková, dcera obhájce RKZ Františka Zákrejse. A právě potřeba podložit domněnky prozkoumáním pramenů dovedla Vrzalíka do poslucháren pražské filozofické fakulty, kde si roku 1923 zapsal jako hlavní studijní obory dějepis a češtinu v naději na získání středoškolské profesury.

U jiných osobností snad nepodstatný detail studijní kombinace je ve Vrzalíkově případě zcela zásadní. Univerzitní studia odhalila Vrzalíkovi neochotu, ba neschopnost vnímat nuance pozitivistické kritiky historických textů. Jeho nadšení pro ideu se nutně střetávalo se strohou akribií moderní filologie, jež byla jeho povaze veskrze cizí. Po střetu s nároky Emila Smetánky a Františka Pastrnky se záhy ze studií češtiny přeorientoval na méně náročnou geografii. Přestože patřil k absolventům Pekařova historického semináře, nenáležel k těm, u nichž se projevovalo nadání a rozhled. U státní zkoušky propadl z češtiny a také druhý pokus dopadl velmi neslavně, byť díky benevolenci aprobační komise úspěšně. Zkrátka v univerzitních posluchárnách Vrzalík neexceloval a studium uzavřel teprve roku 1930.

V roce 1934 vyšel v kulturním odboru politického klubu Vlastka spis *Stovražba*. Šlo o soubor článků namířených proti kritikům pravosti rukopisů Královédvorského a Zelenohorského podepsaný záhadným pseudonymem Jan Evangelista Hanka. Knížka obsahovala mimo jiné i čtyřdílný pamflet *Golliana*, kritizující badatelské metody Jaroslava Gol-

Titulní strana souboru článků *Stovražba I.* Jana Ev. Hanky, využívací Mánesova dřevorytu *Zábój a Slavoj v boji s Ludkem*. Identitu Vladimíra Zákrejse, zřejmě nejpozoruhodnějšího z obhájců pravosti RKZ, se podařilo odhalit až z pozůstalosti.

Pošramocené sebevědomí však stále více vyvažoval angažovaností v rodícím se českém národoveckém hnutí. V nespokojenosti se současným stavem společnosti a politiky v mladé republice se Vrzalík ztotožňoval s mnoha generačními souputníky nejen na univerzitě. Protože však z náboženských důvodů i osobních antipatií nemohl souznít s levicovým hnutím a jako katolík nebyl srozuměn ani s vládní politikou, prosazující odklon od Říma, ambiciózní a halasný Moravák se postupně upínal na kruhy, které se zpočátku daly shrnout pod pojem nacionalistické.

REDAKTOREM VLAJKY

Mladá hlava, snívá hlava a který 18letý nebo 20letý by nechtěl být spasitelem chorého světa, když k tomu stačilo, aby byl člověk revoluční, především, aby revolučně mluvil – takto se Vrzalík s notnou dávkou ironie vyjadřoval o svých levicově orientovaných vrstevnících. Sám ovšem nechtěl pouze mluvit a jeho angažovanost v mládežnickém hnutí nabrala na intenzitě. V souvislosti s „defenzivou“ katolických a nacionálně orientovaných studentů vůči výpadům slíci levice a koneckonců i stoupenců vládní politiky volil stejně jako mnozí jemu názorově blízcí cestu stále více doprava. Zprvu v sobě nachází sympatie pro krajní frakci Národní demokracie – Národní hnutí, později s rostoucím zájmem sleduje činnost Klubu červenobílých a dalších protofašistických hnutí. Zatímco na studiích Vrzalíkovi alespoň názorově konvenoval Josef Pekař coby Masarykův názorový oponent, ve veřejném životě se student stále více zhlízel v halasně vlasteneckých projevech i protihradních filipikách Viktora Dyka a v konzervativně pojatém novoplatonismu bývalého rektora Karlovy Univerzity, profesora fyziologie a senátora Františka Mareše. Klima protihradní opozice a rodící se fašistické hnutí Vrzalíkovi poskytl prostor k uplatnění rétorického nadání i části nabytých vědomostí. Výmluvnost přitahovala k mladému aktivistovi pozornost jeho vrstevníků, a tak se Vrzalík brzy prosadil mezi mluvčími mladé české radikální pravice. V polovině dvacátých let byl již aktivním účastníkem častých fyzických střetů se sympatizanty levice a počátkem roku 1926 byl zvolen do čela pražského Fašistického studentského sdružení, v němž brzy získal

výmluvnou přezdívku Vrzalini. Rozmach hnutí, množství nových členů zejména z řad středoškolačů a nespokojenost s vedením Národní obce fašistické, nakonec vyústila v rozhodnutí Studentského fašistického sdružení vystoupit z NOF. Z pražského jádra vznikl samostatný Národní svaz mládeže a studentstva (NSS), v jehož čele figuroval kromě jiných opět Vrzalík. Právě tehdy bylo rozhodnuto o vydávání časopisu s názvem *Vlajka*, jehož první číslo vyšlo v roce 1928. Po pěti dalších však následovala roční pauza, vyplněná na fakultách vysokých škol rušným bojem o tzv. *numerus clausus*. K obnovení *Vlajky* došlo až 7. března 1930, v den osmdesátin T. G. Masaryka. Týž den neoficiálně vznikl na schůzi v žižkovské restauraci Písek i stejnojmenný politický klub. Redaktořství měsíčníku se opět ujal Vrzalík, nyní již jako vedoucí kulturního odboru *Vlajky*. Mezi mediky, techniky a právníky, kteří převažovali v předsednictvu, se vzhledem ke své humanitní orientaci pro tuto úlohu jevil jako zdaleka nejvhodnější. Do vinku si „vlajkaři“ (jak si sami začali říkat) dali krédo *proti partajnictví, za národ* a také *potírat realismus*, jehož představitelé – míněno především T. G. Masaryk a poněkud zcestně i Edvard Beneš – jim byli hlavními strůjci tehdejších neutěšených poměrů. V prvních letech fungovala *Vlajka* také v duchu

protiněmecké orientace a zasazovala se za upevnění společného státu Čechů a Slováků v duchu korporativního státu po vzoru Mussoliniho Itálie. Spolupráce s listem *Národní politika* sice *Vlajku* zprvu posouvala více ke „středu“, avšak pozdější stále otevřenější antisemitské výpady ji směřovaly stále k okraji politického spektra. Časopis už od prvních čísel podléhal cenzuře. Bílá místa se neobjevovala ani tak v řádcích s antisemitskými projevy, jako spíše v textech, jež útočily na stranické politikaření a hlavu státu. Po schválení nového tiskového zákona z roku 1933 se urážka prezidenta stala trestným činem. V rámci boje s „realismem“ se ovšem *Vlajka* protihradními výroky jen hemžila, a proto byl list pravidelně konfiskován a bílých míst po zásahu cenzury v každém čísle přibývalo.

Vrzalík tedy stanul v čele samostatného fašistického hnutí, které mělo ve srovnání s agresivními akcemi NOF, Árijské fronty a dalších fašistických organizací představovat jakousi zdánlivě kulturně vyšší formu českého fašismu. Třicátá léta se měla stát nejaktivnějšími léty Vrzalíkovy politické angažovanosti.

PŘEDNÁŠKOVÁ TURNÉ

Snahy o rehabilitaci RKZ během třicátých let jsou spojeny především se jménem fyziologa Františka Ma-

Vlevo Mikoš Aleš, Úvodní list k básni Jaroslav, *Rukopis zelenohorský a královédvorský, skvostné obrázkové vydání*, Praha 1889. Komentářem doprovodil František Zákrejs, otec urbanisty, režiséra a dramatika Vladimíra Zákrejsa. Vpravo fotografie Jana Vrzalíka z dob univerzitních studií.

PRAMENY A LITERATURA

Literární archiv Památníku národního písemnictví, osobní spis 85/90 Jan Vrzalík (inv. č. 1038); L. Kunte, *Pan Vrzalík „rehabilituje“ Rukopisy*, Praha 1936; J. Vrzalík, *Poučení o nepadělaných Rukopisech*, Praha 1934; J. Kočí, „Čestí fašisté a obrana Rukopisu královédvorského a zelenohorského“, *Dějiny a současnost* 9, č. 9, 1967, s. 6–13; L. Hradilová, *Česká společnost rukopisná. Historie a současnost spolku* (nepublikovaná magisterská diplomová práce), Ústav historie a muzeologie, Slezská univerzita – Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Opava 2000.

Poslední vzdory pravdě o Rukopisech

KNIHOVNA KULTURNÍHO ODBORU VLAJKY

Obhájce pravosti RKZ a „největší myslitel český“ prof. fyziologie František Mareš. Portrét na titulní straně souboru Marešových „polemik“ s Miroslavem Hýskem, Arne Novákem, Josefem V. Šimákem a Gustavem Skalským. Vrzalík přispěl angažovanou předmlouvou.

Milan DUCHÁČEK

(nar. 1978) je doktorandem katedry dějin a didaktiky dějepisu PedF UK; působí na Literární akademii. Zabývá se dějinami historiografie a česko-slovenskými vztahy; pracuje na dizertaci o historikovi Václavu Chaloupeckém. srzzine@volny.cz

řeše. Přesto to byl právě Vrzalík, kdo se ujal aktivní propagace Marešových tezí u laického publika, když učinil z rehabilitace RKZ hlavní náplň činnosti kulturního odboru Vlajky. Vrzalík se tak navrátil ke svému gymnaziálnímu traumatu a publikační aktivita Vlajky byla především jeho zásluhou provázána se snahami České společnosti rukopisné, přestože část konzervativních obránců s touto politizací sporu nesouhlasila. Brzy se ve *Vlajce* objevil Vrzalíkův manifest za obnovu rukopisné obrany. Ze znění článku *Obnovuje se boj o Rukopisy* lze jasně vyčíst, že „rehabilitace“ RKZ neměla být provedena na základě systematického vědeckého vyvracení dosud známých faktů, dokazujících jejich podvrženost, nýbrž prostřednictvím hlučné, a pokud možno co nejmasovější propagandy v široké laické veřejnosti. V tomto duchu se nesla celá Vrzalíkova publicistika třicátých let.

Soustavná akce za rehabilitaci RKZ v rámci Vlajky je pozorovatelná od konce roku 1931. Čtyři roky po prvním Marešově vystoupení na obra-

nu RKZ měl Vrzalík na co navazovat. Kolem obnoveného sporu již proběhly i polemiky v tisku, zejména ze strany Volné myšlenky a jazykovědců pražské filozofické fakulty, především slavisty Václava Flajšhause. „Poznatky“ z vlastního studia a konfrontace s odborníky zhodnotil fyziolog Mareš ve třech spisech na obranu RKZ, jejichž obsah se spolu s dobrozdáním profesora fotochemie Viktorina Vojtěcha stal základním kamenem osvětové rukopisné kampaně, pro niž Vrzalík pořídil i vlastní stručný výtah z Marešových tezí. Vrzalík se stal hlavním protagonistou přednáškových akcí, na nichž s oblibou zdůrazňoval svou pochybně nabytou středoškolskou aprobaci a mezi laiky sveřepě užíval titulatury profesor. Obsah přednášek vycházel z mínění obránců, že pravost RKZ je po vydání Marešových spisů v podstatě dokázána a nyní už jde jen o jejich opětovné uznání národem, čemuž dle Vrzalíka již bránila jen fyzická existence organizátora boje proti Rukopisům v letech 1886–1893. Vlajkaři ovšem na Masarykovu smrt nechtěli čekat. Kulturní odbor Vlajky proto uspořádal nejprve sérii Vrzalíkových přednášek, zpočátku jen pro své členy a sympatizanty. V závěru roku 1935 a pak sporadicky během dalších dvou let uskutečnil Vrzalík sérii přednáškových výjezdů po vlastech českých za účelem propagace „skutečností“ o pravosti RKZ mezi veřejností. Zde již docházelo k fyzickým inzultacím odpůrců tezí obhájců a Vrzalík se projevoval jako vzorový demagog: *V Mnichově se opovážil jeden profesor pochybovat o pravosti Nibelungů, ale byl za to odstraněn a neví se kam. Tak dovedou Němci hájit své národní poklady!* Přednášky měly mezi laiky alespoň zčásti zamýšlený dopad. Vrzalíkovými slovy: *Normální člověk, nezatežovaný různými znalostmi, pochopí, že Rukopisy jsou pravé.* Taková propaganda pochopitelně neměla s vědou cokoli společného a přes vyznění zpráv z *Národní výzvy* a *Vlajky* nezískala ani očekávaný ohlas. Přesto budila zmatek mezi posluchači a nezřídka i mezi pedagogickými pracovníky, jak o tom svědčí v úvodu citovaný výrok ředitele měšťanky v Cukmantlu.

Snad právě proto se univerzitní fylogové cítili povinni na vlajkařskou demagogii reagovat, a tak se Vrzalík dostal nejen na stránky soudníků pro své spory s levicovými publicisty

(např. A. M. Píšou), ale opětovně i do univerzitních poslucháren. V dubnu 1937 se fašistům během cyklu osvětových přednášek na Filozofické fakultě UK podařilo vykřičet projevy literárního historika J. B. Čapka, a především Zdeňka Nejedlého. Pro podporu svých tezí se Vrzalík pokusil zneužít i politický vliv stárnoucího Karla Kramáře, a po smrti Josefa Pekaře se dokonce odvážil o svém učiteli tvrdit, že mu *v temném koutě Národní kavárny* osobně sdělil své pochybnosti o podvrženosti Rukopisu královédvorského. Přes veškeré snahy však vlajkařská propaganda mimo fašistickou obec a národně orientované středoškoláky nenašla živnou půdu. I proto Vrzalík začal uvažovat o pokusu právní cestou anulovat výnos ministra školství Gaustche z roku 1893, jímž byly Rukopisy coby falza svého času vyřazeny z výuky starší literatury na středních školách. To se však již blížil Mnichov a stárnoucí vedení Vlajky se názorově rozešlo s radikály v čele s Janem Rysem-Rozsévačem stále více hledícími k Berlínu. Tehdy byl Vrzalík zadržen na hranicích při návratu z tajné cesty do Německa. Bylo u něj nalezeno větší množství tiskovin včetně *Völkischer Beobachter*, *Der Stürmer* a dalších nacistických periodik. Ukázalo se, že i konzervativní staromilec Vrzalík koketuje s nacismem. Ostatně i jeho tehdejší články v *Národní výzvě* mají ostře antisemitský charakter a jako jiní nacisté se i Vrzalík ohání židovskou rituální vraždou a *Protokoly sionských mudrců*. Před Mnichovem se však Vlajka – Hnutí za nové Československo pro úbytek sympatizantů *de facto* rozpadla. Vrzalíkovi nezbylo, než se začít věnovat učitelskému povolání, jímž ve skutečnosti pohrdal.

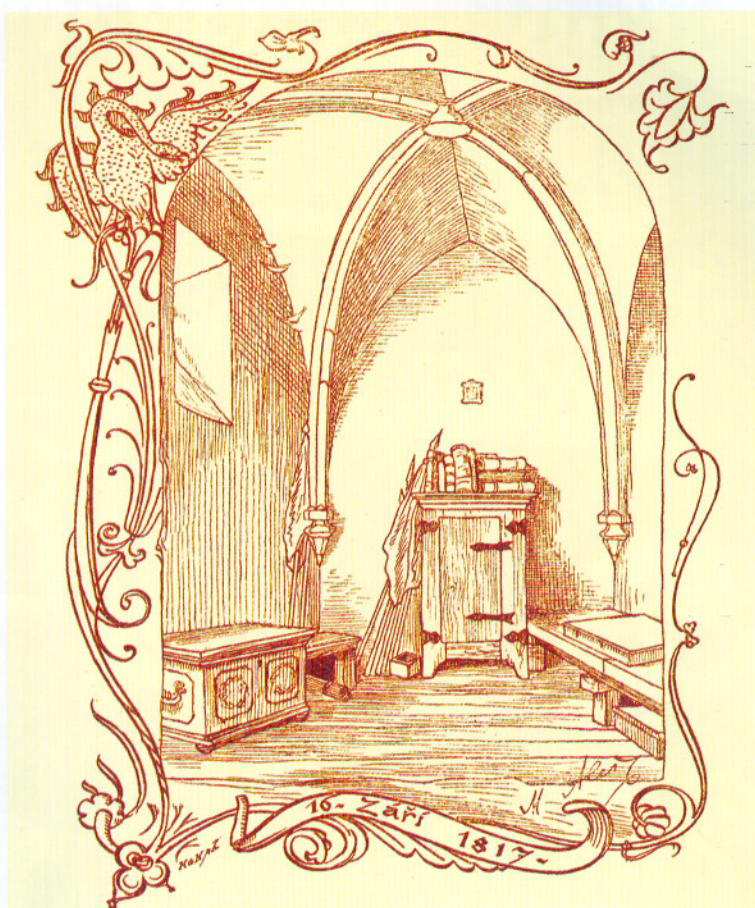
V NÁRODNÍM SOURUČENSTVÍ

Sňatek a učitelování ve Strakonici však Vrzalíkovi nezabránilo pokračovat v pokusech o rehabilitaci RKZ na vlastní pěst. Během druhé republiky sice oficiálně rozpustil starou Vlajku, avšak soukromě vedl rozhovory s premiérem Beranem. Po okupaci zbytku českých zemí figuroval dokonce v návrhu pronacistického vlajkaře Rysa-Rozsévače na sestavení nové vlády na postu ministra školství. Přestože byl Vrzalík spolu s dalšími starými členy v září 1939 z hnutí vyloučen a později se od nacistické podoby protektorátní Vlajky distancoval, neváhal

na Rysův popud vstoupit do Národního souručenství coby místopředseda kulturní rady. V této funkci začal vbrzku vyvíjet snahy o právní rehabilitaci RKZ anulováním Gautschova výnosu, a pod rouškou starosti o osudy Karlovy univerzity dokonce prezidentu Háchovi osobně předložil příslušné návrhy. Ten sice na jeho snahy nerefletoval, Vrzalíkovy snahy to však nepodlomilo. Svou právě narozenou dceru dal pokřtít jménem Ludíše. Na jaře 1940 se pokusil na základě *Pamětního spisu České společnosti rukopisné v Praze určeného Kulturní radě Národního souručenství* zprostředkovat diskusní fórum o rukopisné otázce na půdě České akademie věd a umění. Tato snaha však vyzněla naprázdno, protože Vrzalík nedokázal věc v kulturní radě Národního souručenství prosadit. Ve svých vzpomínkách tvrdí, že tehdy připravil i novou edici RKZ jako učební text pro střední školy. Ještě před jejím vytištěním však přišlo v březnu 1941 veto říšského protektora na publikování jakýchkoli textů o univerzitě a RKZ. To zhatilo i poslední Vrzalíkovu veřejnou akci včetně publikování jubilejního spisu *Svatý Hostýn ve své slávě a ponížení (700 let od bojů Moravanů s Tatary a 200 let od založení poutního chrámu na sv. Hostýně)*. Bylo zastaveno vydávání *Žpráv čsl. společnosti rukopisné* a obnoveného týdeníku *Národní výzva*. Při sestavování třetího Národního souručenství byl Vrzalík vyškrtnut. Neshody s ministrem Emanuele Moravcem vyústily ve Vrzalíkovo vyloučení ze školské služby bez nároku na penzi pro údajnou politickou nespolehlivost. To znamenalo pro Vrzalíkovo rodinu pohromu. K neutěšené hmotné situaci se navíc v roce 1944 přidal zánět očních nervů, který v důsledku zanedbané lékařské péče vedl k tomu, že Vrzalík do konce války téměř zcela oslepl.

CODA

Po skončení války bylo nasnadě, že se Vrzalík pro svou činnost v Národním souručenství a Vlajce stane objektem vyšetřování. Již v červnu čelil obvinění z kolaborace a hrozilo mu odeprání státního občanství. Byl vyslýchán i ohledně kontaktů s Rysem-Rozsévačem a Rudolfem Beranem. Hájl se tím, že se od Rysa a protektorátní Vlajky veřejně distancoval (což byla pravda) a že nebyl členem Vlajky od svého povolání do školní služby

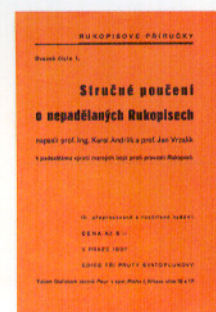
1. září 1937 (což pravda nebyla). Dokonce i přes svůj hendikep žádal, aby mohl znovu nastoupit do školní služby, přestože na konci války už byl téměř slepý a zápisy obvinění a rozsudků mu byly před podepsáním předčítány. Po důkladném prošetření Vrzalíkovy záležitosti mu nakonec bylo státní občanství přiznáno s tím, že za okupace neštol ani neudával. V lednu následujícího roku sice znovu čelil obvinění ze spolupráce s Němci během okupace, avšak i v tomto směru vyšel očištěn. Bylo mu však odepřeno léčeni oční choroby, a tak zcela oslepl.

Zdálo by se samozřejmé, že osudem těžce zkoušený muž se vzdá dalších aktivit. Vrzalík se však naučil slepeckému písmu a nadále s pomocí svých přátel pracoval v archivech na rehabilitaci RKZ. Po únoru 1948 byl neustále pod dohledem StB, scházel se s bývalými fašisty v kavárně Slavia a nakonec byl udán za protistátní činnost a odsouzen ke dvěma a půl letům žaláře. StB donutila jeho manželku k rozvodu. Ještě v šedesátých letech však pilně sepisoval své pamě-

ti pod názvem *Marný boj a přece něco* a údajně se pokoušel o uznání RKZ alespoň od členů legionářské obce. Ve stejné době vytvořil i rozsáhlou monografii o Masarykově rukopisném boji pod názvem *Náčelník spiknutí proti Rukopisům (Masarykovo úsilí o prokázání padělanosti RKZ a tajná podpora vídeňské vlády)*, v němž se pokusil vykreslit Masaryka coby protinárodního agenta a podryvače českých emancipačních snah.

Jak vidno, Vrzalík ani po letech neupustil od své celoživotní touhy po prokázání pravosti RKZ, o níž byl z hloubi duše přesvědčen a která se mu stala osudnou. Snad doufal, že znovu přijde doba, která mu dovolí jeho práce vydat, a učinit tak další pokus o dokončení toho, co ve svých mladých letech započal. Zbytek života trávil ve Strakonici, ačkoli již po válce toužil z onoho prostředí odejít, protože bylo hlavně bezprostředně po pádu třetí říše značně poznamenané pokrytectvím a udavačstvím. Zemřel v roce 1971 ve svých sedmašedesáti letech. ■

„Šípy (...) byly v jarmaře, kteráž tehdaž stála zrovna naproti vchodu do sklepení vedoucího. Jarmara tato byla tak vysoká, že stíže muž postavy veliké nahoru dosáhl.“ Alšova perokresba pověstné královéhradecké „jarmary“ se šípy.

Obálka třetího vydání *Stručného poučení o nepadělaných Rukopisech* z roku 1937

RESUMÉ

Although he counted himself as one of the pupils of historian Josef Pekař, Moravian catholic conservativist Jan Vrzalík is foremost known as a defender of the authenticity of Zelenohorský and Královédvorský Manuscripts. Following the ideas of main Manuscripts' defender, professor of physiology František Mareš, Vrzalík joined the Czech fascist movement Vlajka, in which he had worked as an editor of the eponymous fascist revue. Vrzalík continued pursuing the idea also during the Nazi occupation. Yet unsuccessful and later punished by the Communist regime, he kept his idee fixe until the end of his days in 1971.